

Соколёнок

3/2024

май – июнь

Пази

0+

КҮБ ВАЗЛИК САБАН БИЦИДАРИЗ АДАБГҮРАЙИ ДАГЬУСТАН РЕСПУБЛИКАЙИН ЖУРНАЛ

Каспийск
шагърин
31-пи нумрайин
бицидарин
багъдиъ
Гъалибвалин
ийгъяз тялукъ
вуйи мярака
гъабхыну.

Халкъдин гафнан гавағырар

ЦИГЬНА МУДРАР

Гъабхъну-гъабхъундар саб цИгъ. Ди-
диз шубуб мудур айи: саб кIаруб, тмунуб
лизиб, шубубибра цIаруб. ЦИгъна муд-
рар саб йирси рягъникк яшамиш шули
гъахъну.

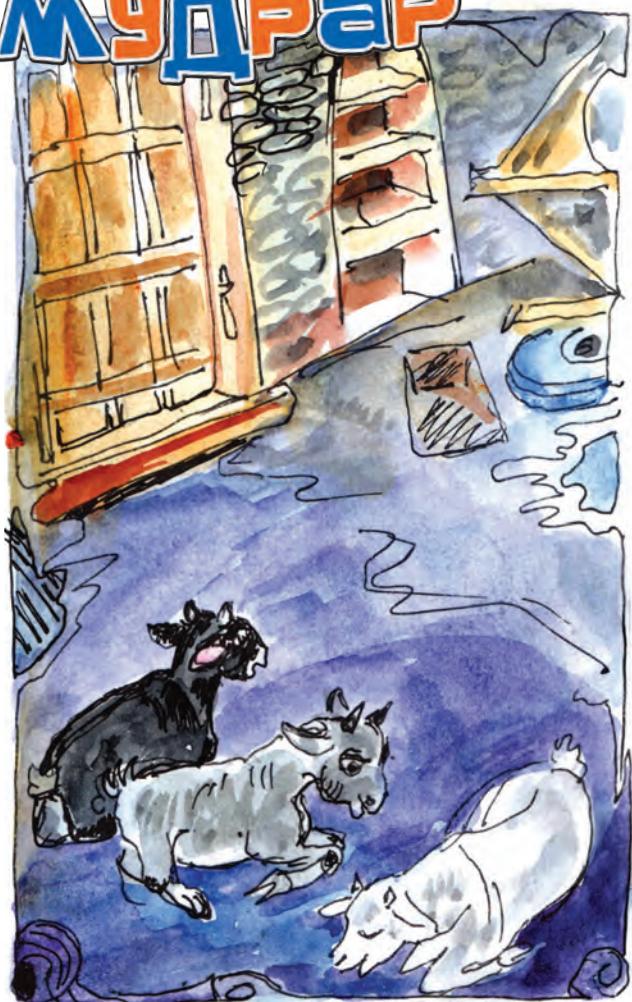
Гъар йигъян гвачIнинган, мудрар да-
ахну имиди, цИгъ яркврар-кюлериъ,
хут лар-хярариъ дилибцну, мурцIун укI
дипIну, хявар никкиди ацIну, чан туар-
сдар кIарчаригъ къордуз гакIвлар гъивну,
шадди, апIури мяъли, дагъдик кайи жил-
гъайиансина хъадбкну гъюри гъабхъну.

– Яркур-кюлиъ дилибцну, баб,
дилибцну,
КIарчаригъ гакIвлар гъивну,
баб гъивну,
МурцIун укIра дипIну, баб, дипIну,
Никкиди хявар ацIну, баб, ацIну,
Гъюри аза, ракк хъятIябкъя-яй! –

кIури мяъли апIуйи цИгъру, чан
бицIидар ккайи рягънин бағагъ шули.
Гашди чпин бабаз ккилигурайи мудрари,
«Ме-э-э! Ме-э-э!» апIури, цИгъраз ишар-
ийр апIуйи ва ракк хъятIябкъюйи.

Баб цИгъ дуфну, чан бицIидар тухъ-
дапIну, ахуз ккауи. Хъасин лисхъан ду-
рар майднариз укI ипIуз хъади гъягъю-
йи. Гъамци шадди, саб читинвалра адар-
ди, цИгъруна мудрари йигъар-вазар
гъаърайи. Мудрар йигълан-йигъяз ахю
шулайи. ЦИгъру учв ярквраз гъябгъру
вахтна, гъар гвачIнинган мудрариз наси-
гъятар тувайи. Раккин мяхъятIябкъянаи,
ихтиятди гъузай, ярквраиъ гашун гизаф
жанаврар а, кIуи.

Амма йигъарикан сад йигъян
цигъран кюлфетдинна бала-къаза гъа-
ну. ВуйиштIан цИгъ ярквраан гъюргуган,

диди апIру мяълиирихъ саб гашун жа-
навар жиниди хъпехъури гъабхъну. Жа-
навриз, баб ярквраз гъубшиган, мудрар
ялгъузди гъузруб айгъю дубхънайи. Диidi
аյкуз мудрар итIуз къаст дапIнайи.

Дифар али амси йигъ вуйи. ГвачIнин-
ган цИгъ ярквраз гъубшиган, гашун жа-
навар дишла рягънин раккнарихъна гъа-
фи. Чуру ацIу сесниинди диди цИгъру
chan мудрариз апIру мяъли гъапIу:

– Яркур-кюлиъ дилибцну, баб,
дилибцну,
КIарчаригъ гакIвлар гъивну,
баб, гъивну,

*МурцIун укIра дипIну, баб, дипIну,
Никкди хявар ацIну, баб, ацIну,
Гъюри аза, ракк хъятIябкъя-яй!*

Мудрар сифте думу кифир сеснахъ хъугъундар. Жанаври, раккнарик кучри, хъумпIар апIруган, дураги гъапи: «Уву ич баб дарва. Ич бабан дициб буцIу дих дарич. Дургин ийбхъ!»

Хъя жанаври мудрар алдатмиш апIурайи: «Жан мудрар, абцдай ракк. Ичв баб вуза. Гъи амси ийгъян чигали укI дипIну, сес гъядябгънайиз. Хъебехъай, магъя, учвуз ккундуш, ккуру сеснииндиа кIарза. Гъамци дупну, думу хаинкри ккуру сесниинди хъана мяъли гъапIу.

— Ич баб вуш, яв хилар ракниккан ккитIигъну, учуз улуп: бабан хиларихъ арсан цIураг хъайич, — гъапи гучI дубхъну, чиб чпик карсну, саб мурчвягъ гъючIвнайи мудрарикан сабди.

Жанаври багахъ мухан швумар дагну, илдижну чан хиларилан: «Магъя, ичв баб вуза, ракк хъятIябкъяй» — кIури, ракниккан ккитIигъну, мудрариз хилар улупу. Алдатмиш духнайи ахмакъ бицIи мудрари, жанаврин кучIлихъ хъугъну, ракк абццу. Фу абцдара? Рягъникк ккубчIву жанавар, шубрид мудрарра чIивиди имиди хъютIоркъну, ярквраз гъялакди гъубушу.

Гъамус хабар фиткан? ЦИгъракан. ЮкIв зирингди аий цIигъ, сабдикан-ра вижна кадарди, чан шад мяълиир апIури, жилгъайиансина рягънихъна гъюрайи. Диidi дина хъубкъайиз чан назук сесниинди мяълиир сабшвнубан текрас гъапIнийи. Амма улигъна ийгъари мудрарин ширин «меар» апIури дидиз ерхъуру гъахъниши, гъамус дих-дикIра адар. Хиял апIара дюн'яйи зат чIиви шейкъян имдар! Гъайгъушна аий цIигъ гъялакди рягънихъна гъафи. Либуруш... Рягънин раккин гъидипну жилиин дипна. Мудрарин ишра-пишра* адар! ЦИгъран дишла кIвак йивуру, мудрар

зулумкар жанаври гъурхну хъиди кIури. Бегъем миж кадабтIну, думу, дерднан ишлар апIури, рягънин улихъ дубсу:

*Аку дюн'я мучIуди айиз,
Бахтнан хядар кутIуршвнайиз,
Гъяни юкIв йиз убгурайиз,
Йиз баламар дургну айиз.*

*Нашичва, нашичва, йиз мудрар?
Гъачай узухъна, мудрар,*

* Ишра-пишра – ебхури-деребхъри аий сес.

*Агыи-агьи, нашичва?
Ичв бабахъна гъачайчва!*

Ибшурайиган уларилан удузру нивгъар машнакансина мужрийилансина жилина ахърайи.

Гъудургу мудрарин дерднаъ аий цИгърахъна наънан-вуш саб кавха сул ка-дабхъу.

— Фу гъабхъну, цИгъ, гъаз ибшура-ва? — гъерху диди.

— Дирибшрин узу? Уларин акварсдар йиз шубуб мудур имдар. Узу ярквраан гъяйиз гъарган рягъникк ккилигури гъуз-рудар, гъи ккимдар. Фу чара апIурушра альдарзуз.

— Яв мудрар фти гъитIнуш альдзуз. Фикир мапIан. Гъадабгъ саб сиф, куриж^{**}, бамбаг. Гъабч узухъди.

Сул улихъ, цИгъ къяляхъ — дураг саб машнак кайи майднализ кудучIву. Саб ягъли ахю хифран гъарикк жуккум ккипну, сулу, диди эпIну, мяльиир апIуз хъюбгъю:

*Гъатму таблиъ аийдар фийир ву?
Гъаму таблиъ аийдар фийир ву?
Сивун кIулар рякъюразуз.
Галиъ марчар рякъюразуз.*

Жуккмиъ яртурайи сулна дидин исикк дубснайи цИгъ жанавриз гъяркъю. Сулу «галиъ марчар рякъюразуз» гъапиби жанаврин тямаягъ артухъ гъабши, дидизра галиъ аий марчар рякъюз ккун гъабши.

— Узухъдира сабкьюбан ичв жуккмиъ яртуз гъитайчва, аллагъисан! — гъапи диди ккарагру сесниинди.

— Марцц йибхъ, душман! Уву аий дюн'яра даккун дубхънайиз, — кIуру хълу тIубкIурайи цИгъру.

— Ккебехъ, чалра макIан, дидиз ухъу жуккмиъ яртуз гъабч кIурхъа, ккебехъ, — яваш сесниинди гъапи цИгъраз сулу. Хъа ягъалдиси жанавриз: «Гъабч, гавур! Учу увуси писдар дарча» — кIури, сулу разивал туви.

Сулу жанавриз жуккум гъязур гъапIу. Жуккмиъ думу кяфир эпIган, сулу думу

^{**} Куриж — гакIвлар алдатIру рукъян алат.

айи жуккум гъарарин кIакIарихъанзина гъутIубччруси хъипу. Хъа думу: «Гъагъму саб кюл ужууди дарихъ, ужу апIидиза,» — дупну, курижра гъадабгъну, гъаригъ гъюбчIву ва тIибхруганси хъапIрайи жуккмин тIурнар гъадатIган, жанавар зарбди ахъу ва жилиин гъиву. Дидин фун'ан чIивиди имбу мудрар адахъу. ЦИгъруна сулу дураг гъадагъну, бамбгин сифраъ итну, нирихъна гъурху, гъижикIу ва ригъдихъ эрццбан къяляхъ хулаз гъахи. Узура хъадакну гъафиза. ШвутIна кушв-кушв увухъна***.

^{***} ШвутIна кушв-кушв увуккна — йишвнү сар шлин-вуш хулаъ уч духнайдарикан сари махъв дапIну ккудубкIган, багагъ хайириз «гъамус махъв апIуз яв нубат ву» кIуру гафар.

Килягъ халкъдин мядмийир

Къалухъ Мирза

ХАНДИЗ ЖАВАБ

Учу – Къалухъ, уву – Нирихъ,
Ярхлаан севде шлуб дар.
Улариз рякърукъан йишвар
Ханариз табигъ шлуб дар.

Эгер ву вуш яв йишван хан,
Гъюри, учкан макаракан.
Гизаф аш вуз мална девлет,
Йишвнурा ипин, маахан.

Къалухъинди дапину люле,
Михъиван яв ружихъ гюлле.
Алью йибхъки увуз якъин,
Цайлапан шлуб яв хул'ин.

Фу гъаши му ханар, бегар –
Ккудукуру зулмин гъамар?
Апуро инсанар азмиш,
Шулай аждагыйир яшамиш!

Му Къалухъ Мирзин жаваб ву:
– Уъзденариъ мяарьхян ву.
Нагагъ уву ца кчибиши,
Дидигъ убжруб яв кабаб ву.

Дадаш Ражсадов

ГъАВА АЧУХЪ ШУЛА

Ич Ватандин хатласувал уьхюз,
Сяргъятар илдандин бардиъ тауз,
Шлиз вушра лайикълу жаваб тувуз
Учхъан шлуб учвуз гъелбет аygъячвуз.

Ич фикрариъ пис ниятар адарич,
Халкъариз уж'вал хъуб метлеб вуйич,
Ислягъвалихъ гъаммишан юкІв хъайич,
Дяви ккунидар ич дустар дарич.

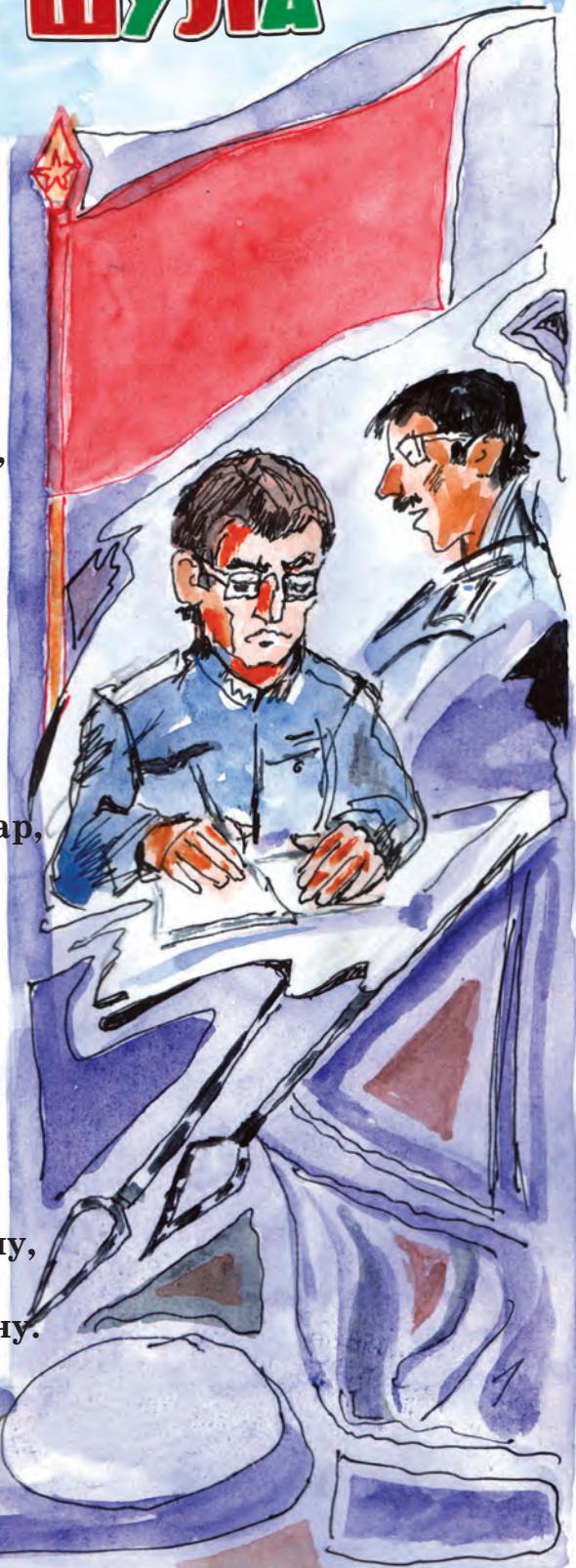
Советарин халкъдин фикир дюз вуйиб,
Тажрубириинди гъарган субут ву,
Ислягъ зегъмет вуйич яшайишдин диг,
Му гъякъ вуйиб варидализ машгъур ву.

Гъякъикъатдиз дюзди лигуз дақкнидар!
Учхъан халкъар алдатмиш апбуз шулдар,
Ислягъвалин тереф дуруц дарудар,
Дюн'яйиъ сарун цибтлан имдар.

Улихъ Советарин уылке хъади,
Чпин фикриъ гъарган ислягъ'вал ади,
Халкъари гизаф йисари, бизар дарди,
Гъизигу женгнан натижа вуди.

Женевайиъ совещание уч дубхъну,
Ахю паччагълугъарин регъбрар гъулхну,
Инсанар гъарган азиятнакк гъитру,
Дядин хатласувал хайлин циб гъабхъну.

Му ахю метлеб хъайи вакъиа,
Лап ихъ кІваан тебрик аптурхъя!
Амма, ихъ уылкейин хатласувалра
Уьхюз гъаммишан мугъаят шулхъя.

Багъаудин Нимаров

ЦА КАБХЪНА, ДУСТАР, ГЪИ ВАРИ ДЮН'ЯЙИК

Ца кабхъна, дустар, гъи вари дюн'яйик,
Намуснан пайдгъарра вари за духьна.
Ифиирин селлер қтикъури а чиб-чпик,
Къисас апIуб дураги ккун апIура.

Мерд игитар, вари ликри гъудужвну,
Намуснан пайдгъарикк сабси уч шулхъя.
Ватан бадали ухъу женгнаъ учIвну,
Намус, ягъ бадали ихъ жанар тувхъя.

Мердвална намус кайи дагълу гъучагъ,
Думу гъич саб вахтнара қIанакк даршул,
Намус, ягъ ктарди, нагагъ гъашиш алчагъ,
Бабан никк дугъаз гъичра гъялал даршул.

КIару гъюл'ан лизи гъюлиз – варишваъ
Азад вуйи жилар ургуз хъюгънажа,
Дюн' яин гъар терефнаъ, гъарсаб пайнаъ
Ифдихъди ругар вари дургуража.

Чагъалим Шагъмарданов

ФРОНТДИН МЯЬЛИ

Душман гъафиган ватандиз,
Ватанди зуз дих гъапIунзуз:
«Гъадабгъ яракъ, гъач майдандиз,
Ихъ душмнариз жаваб тувуз!»

Ватандин дих алди кIваин,
Дийигъназа йиз постниин.
Тувдарза душмандиз аман
КкутIурччууз му йиз гюллдиккан.

Гъаних душмандин хъял кади,
КIваь убхури айиз ифи.
Йишв, йигъ дарпи, женгнаъ аза —
Дада Ватан убхюраза.

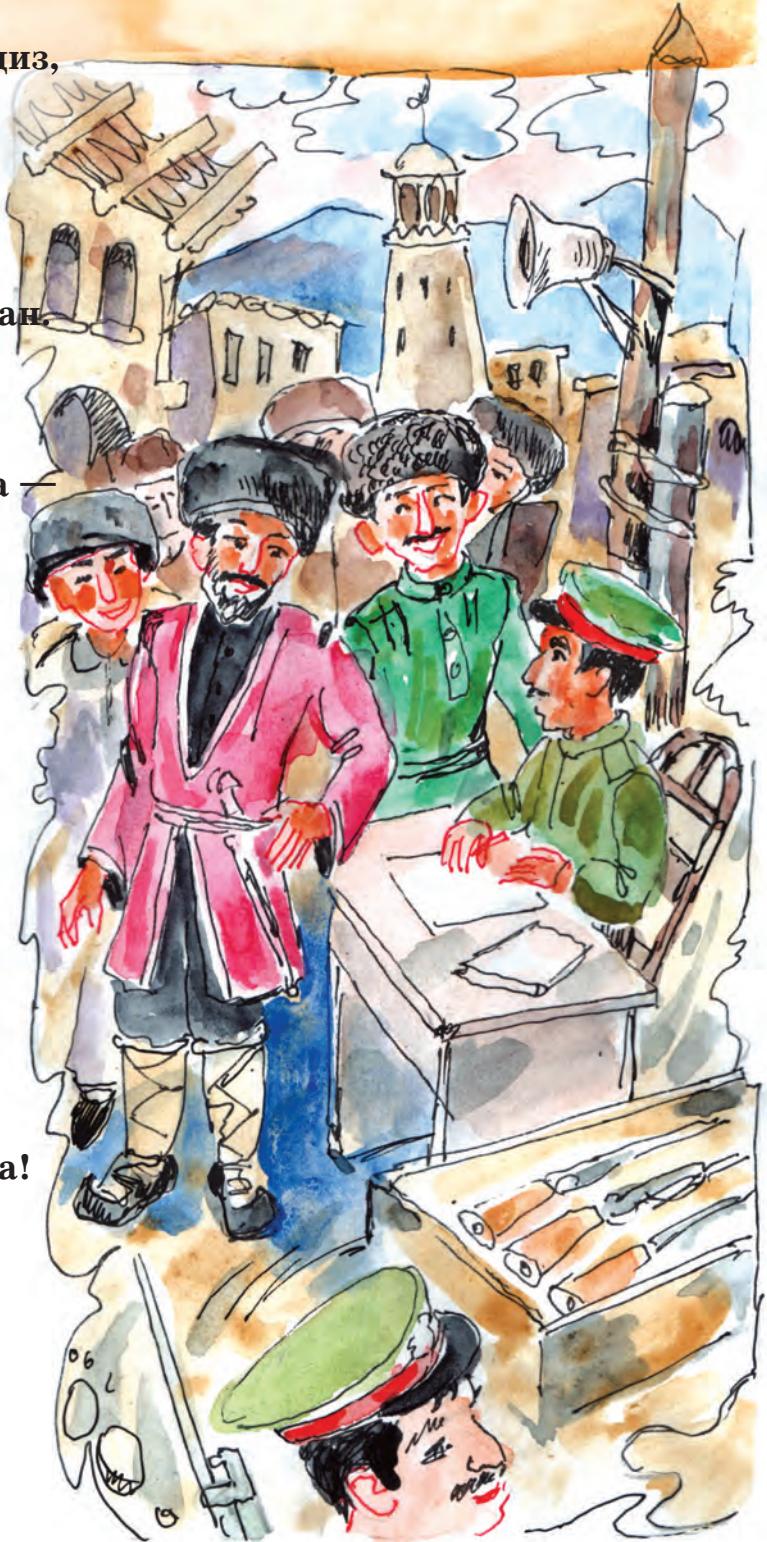
Йиз Ватандин гужна къувват
Душмнариз ву саб альамат.
Душмандиз йивуз, игитси,
Цийи къушум гъюра селси.

Гъюра, гъюра, зарбди гъюра,
Ихъ цийи къувватар гъюра!
Завуъ айи ригъ дярябкъри,
Советарин ппазийир гъюра!

Гъюра, гъюра, селси гъюра,
Ихъ цийи къувватар гъюра!
Десте-десте, жил биржури,
Хъух ккадабхъну, танкар гъюра!

Йивай, йивай, зарбди йивай,
Душмандиз инсаф мапIанай!
Душманди лик дивну аий
Ругар зулмикк кка, ишури.

Ватанди хъуз дих апIура:
Душман терг апIинай! — кIура.

Мұтлалық Нұтаров

ВАСИЯТНАН ЕРИНА ИШРИ ЙИЗ ГАФАР

Хазна уъбхюз къаст дапІну йибкІурайи,
Варълиси, фикирсуз гъиссну хуцІ апІру.
Гъарай ипру бязиган гизафдари,
Хиял фикирсуз гъиссназ дюзмиш дапІну.

Варъли – табиаитдин бицІи тяфайи,
Чан макан уъбхюри, жан гъайиф дарди,
Душмандиз йивну йикІура, къягъялси,
Ватан гъюбхю солдатси, игит гъаши.

Учу жандиъ фикирлу тясир ади,
«Туз майдандиз» гъушнийча аъжалихъна.
Къягъялвал зарб апІури къувватнахъди,
Хъана яшамиш хъуз кқунди, гъачІишра.

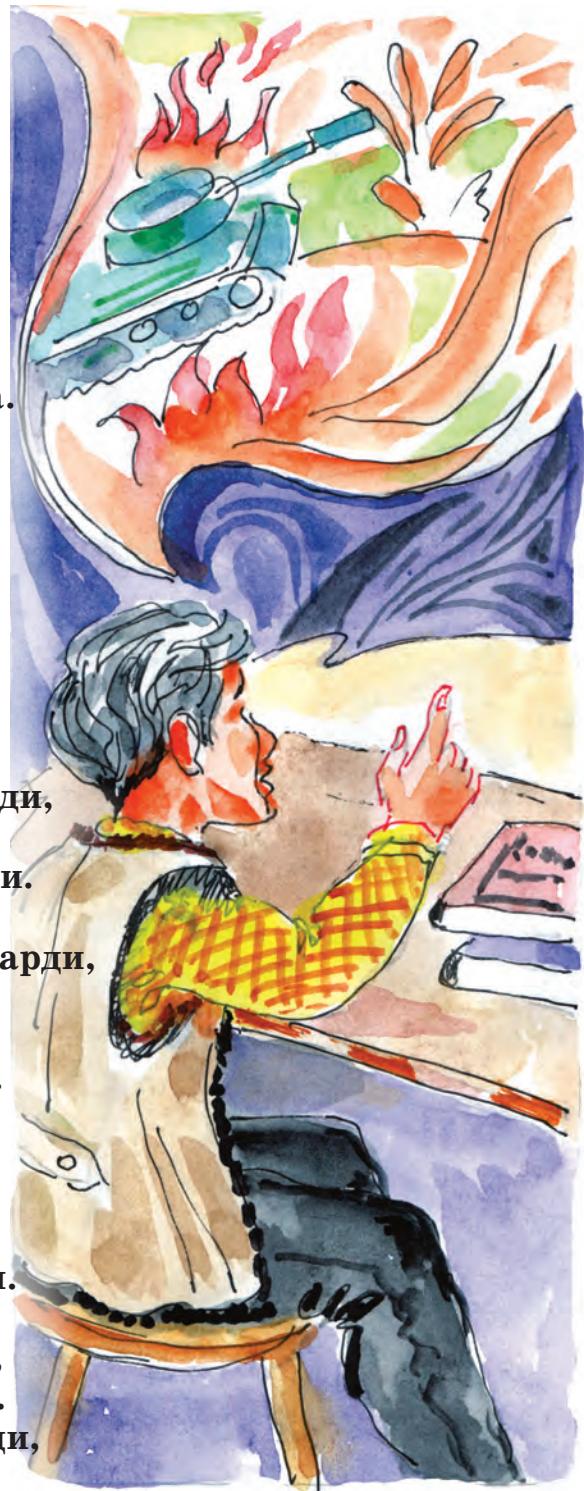
Гъушунча аъжалсуз хъуз дявириин цІиъ,
Гъушча, аъсрарииин лик иливури.
ГъачІишра, жанлу цІа имиди мухриъ,
Гъушча гъаливал гъазамиш апІури.

Яшамиш шулача гъи зат диликІри,
Саб гъиссну ваъ, аъкъвли гъурхиган рякъди,
Аку гележег рябкъюри нурлуди,
Анжагъ варълинсиб фикирсуз гъисс дарди.

Гъунар гъабшиш, аъкъвлин мейва гъисс дарди,
Тарихдин бина шулу гъарган дидкан.
Гъаври дарши гъарай ипиш гъялакди,
ПучІак хифси шулу гъядябхъю гъаргъян.

Инсан, тябиаитди аъкъюл тувнавуз,
Зилчи дарди, къавал духыну кқун увкан,
Тябиаитар жувван гъидритди дургуз,
Акъюллу гаф йип гъисслу, марцци қІваан.

Инсандин, лайикъувалин вартІан дагыи,
Фикирлу тясир уъбхяй – аъкъвлин амбар.
Варълин фикирсуз гъиссназ барабар дарди,
Васиятнан ерина ишри йиз гафар.

БицІи дұхтир

БицІи дұстар! Тамашайир апіуб бицІидариз варитІан кқуни ляхин ву. Тамашайир апіруган баяр-шубари хилар қаңІру. Ругар, кІикІлар ва жара жил'ин али мутмуйирихъди бицІидари хила-рихъди тамашайир апіуру. Тамашайир дапІну ккудуркІган, гъелбетда, дурари хилар жикІуваликан гъич фикиркъян апіурдар.

Учву хулаz гъаfigan хилар жикІури шулинчва, бицІидар?

Ухъу ихъ хилари хайлин ляхнар апіурахъя. Амма ухъу хилар дижикІну ккуниб кІаваълан гъархри шулхъя. Ухъу гъаму ихтилатдій ихъ бицІи Асият боль-нициайын фун иццру дубхънайи Расулихъ-дина Уымрахъди фици таниш гъахънуш, ктибтурхъя.

Рашид халуийи Асият больнициайын иццури дахънайи бицІи баярихъди таниш апіуз хъади гъушу.

– БицІидар, фун иццру дубхъну, боль-нициайыз гъафидар ву, таниш йихъай, – кІуру Рашид халуийи Асиятдиз.

– Фу гъабхъну дурагин фунариз? Гъаз иццру гъахъну дурап? – гъерху Асиятди дұхтрихъан.

– Уву гъерх сарун дурагиҳъан, фу гъабхънуш, – жаваб тувру дұхтри.

ФИЛА ХИЛАР ДИЖИКІНУ ККУНДУШ

1. Уъл ипіайиз ва уъл дипІну ккудубкІбан къя-
ляхъ.
2. Гъяжатханайиз дүшнү гъаfigan.
3. Қючейиан хулаz гъаfigan.
4. Хулан гъайванатарихъди тамашайир апібалан
къяляхъ.
5. КаңІу шей'арихъди ляхин гъапІган.

ХИЛАР ЖИКІБАН СЕРЕНЖЕМАР

1. Хилір жикІруган, крандиан гъюрайи шид ишлетміш дапІну ккунду.

2. 20 секунддин арайи сябнихъди хиларин тІубар, гагъар, шибар ва тІубарин къялягъюшвар дикъатлуди дижикІну ккунду.

3. Хиларик кайи сябун, крандиан гъюрайи шид ишлетміш дапІну, жикІбалан къялахъ, марцци тасмал гъадабгъну, хилар марцци дапІну ккунду.

4. Эгер багажъ шид айи кран хъадаш, дезинфекция апІру гель ишлетміш дапІну, хилар марцци дапІну кунду.

Асият кроватдииң дахънайи бицІидарин багахъна гъушу.

– Узуз Асият кІурзуз. Узуз ужур дұхтири хъуз ккундузуз. Рашид халуйи узу дұхтрарин ляхнихъди таниш апІура, – дамағъ кадиси кІуру Асиятди, – Хъа увуз фуж кІурвуз?

– Йиз ччвур Расул вуйиз. Узу, фун иццру дубхъну, дұхтрихъна гъафир вуза. Фун писди иццру гъабхъну, айгъ апІуз шуладайзухъан. Дұхтри дарман туwigан, рягъят гъабхъинзуз.

– Хъа яв ччвур фуж вуяв? Увура фун иццури дахънайир вуйва? – гъерху Асиятди кьюрпі балхъан.

– Узуз Уъмар кІурзуз, йизра фун иццура. Учу кьюридира гъарин кІанакк ккайи беълийир гъипІунча.

– Дураги кацІнайи хилари гъарин кІанккан уч дапІнайи беълийир гъипІну. Хиларик ва беълийирик кайи микробар ва чуру бактерийир дурагин фуниз гъушну ва дураги му баярин фунар иццру гъапІну, – гъаврикк ккаңну дұхтри бицІидар.

– Ухъу хиларин марццишин дюбхну ккунду. Марцциди адру йимишари ихъ бедендиз ухъу иццру апІру микробарна

ФУН ИЦЦРУ ДАРШБАН БАДАЛИ ВУЙИ СЕРЕНЖЕМАР

1. КабцIнайи ва руг кади гъюрайи шид дубхъну ккундар.
2. Йимишар дижрикIди дипIну ккундар.
3. ЧIур духьнайи ва дутIнайи йимишар дипIну ккундар.

4. Чатан гъафиган, хилар сябнихъди дижикIну ккунду.

Ухъу ихъ хилар гъарган марцциди гъитбииндиг хайлар уззариз ва иццуришинализ, бактерийиз ва микробариз ихъ бедендиз гъюру рякъ гъадабтIурахъя.

бактерийир хура ва ихъ беден иццуру апIура. Гъаддиз, йиз бицIи дустар, гизаф тIалаб вуйиз учвкан, гъарган хилар сябнихъди дижикIу, марцциди гъитуб, хулаз гъабхи йимиш, ужу-ди дижибкIну, ипIуб, – кIуру Рашид халуйи.

– Узу ужуйи гъавриъ гъахъунзу, гъарган хилар жикIури марцциди гъитурза, – кIуру Асиятди духтриз.

Хулаз гъафи Асиятди дадайиз чаз больни-
цайиъ гъябкъюбикан ихтилат апIуру.

– Хилар гъарган марцциди гъитну ккунду, йиз риш. Чиркин хилари ипIруб гъадагъну гъипIиш, ихъ беден иццуру апIру бактерийир ва микробар дуфну, инсан кефсуз апIуру, – кIуру дадайи шураз.

БИЦI ДУХТРИН НАСИГЬЯТАР

1. Эгер инсан зегъерлу духьну фун иццуру гъабшиш, дугъу хайлар марцци шид дубхъну ккунду.
2. Активированный уголъ кIуру дарман дубхъну ккунду.
3. Духтрихъна душну, чан аъзарнакан ха-
бар тувну ккунду.

Сүйннат

Коредегова

АҲИРИМЖИ БЕГҔЕР

(Давам. Эвел гъушу номерариъ)

Булагъдикна хъуркърушвахь, Абас гагагъярин хуларихъан ярхла дарди, саб ягъал тепе хъайи. Думу тепейилан ниркантина айи жвугърийин ва вичун багълариз тамаша апIуйча. Иллагъки хъадну багълар кюкдихъ хъайиган, дурарин гъайран шлубсиб гюрчевали юкIв абцIуйи. Кюкю адабшвнайи жвугърийин гъарари вари дере гъирмиз рангнанубси улупуйи. Гъятта дюз майдандилан сабурлуди ахмиш шулайи Рубас нирин штуъра кмиди гъирмиз ранг атIабгуйи, нир гъирмиз рангнан камарси рябкъюйи.

Магъя Абас гагагъярин тепера. Думу тепейин машнак кайи миъран гъарикк ич ва гъунши мягълийириин баяр уч духьну, фтин-вуш кIуллан зарбди гьюжатар апIурайи.

Узу булагъдикна хъуркърушвахь, Абас гагагъярин хуларихъан ярхла дарди, саб ягъал тепе хъайи. Думу тепейилан ниркантина айи жвугърийин ва вичун багълариз тамаша апIуйча. Иллагъки хъадну багълар кюкдихъ хъайиган, дурарин гъайран шлубсиб гюрчевали юкIв абцIуйи. Кюкю адабшвнайи жвугърийин гъарари вари дере гъирмиз рангнанубси улупуйи. Гъятта дюз майдандилан сабурлуди ахмиш шулайи Рубас нирин штуъра кмиди гъирмиз ранг атIабгуйи, нир гъирмиз рангнан камарси рябкъюйи.

Магъя Абас гагагъярин тепера. Думу тепейин машнак кайи миъран гъарикк

ич ва гъунши мягълийиrin баяр уч духьну, фтин-вуш күуллан зарбди гъожатар апIурайи. Узу ва Лидуч, дурарихъинди дилилигди, ич рякъ дибисну гъягъюрайча. Амма баярин арайиан сари, учу гъяркъюбси, рихшантар апIру саягъниинди «кечел, кечел гуганийир» күри, учук кялхъюз хъюгъю. Лидуч чаз фу гъапишра, жаваб тутрувру, күули бачI гъивишра, аль дапIну дусру гъяни риш вуйи, хъа узу цIиб жаарсир вуйза.

ФукIара дарпиidi, хилиз саб хай кайи кIикIел гъадабгъну, баярин ба-гахъна гъушза. Саб нуфт гъябгъяйиз-ра, думу кIикIал ярхи мелз айиин кIулик кубкIу. Дугъан ччувр Шагъбаз вуйи, хъа учу дугъаз ШагъбутI кIуйча. Вари баяр альхъюз ва гъюттар апIуз хъюгъю, хъа шуран хил'ан лазим вуйиганси либхури адру келлейик кIикIел кубкIну асккан гъахъи чIуру чинчсир ШагъбутI уз'ина чапалмиш гъахъи. Саб герендин арайиъ ич кЧирхуб алью женгназ илтIибкIнийи. Узу мициб альгъвалат арайиз гъюр дупну, фикир гъапIундайза, гъаддиз сабну хиликк чайданра ккимиidi, узук кархънайириз дурум туврайза. Саб дакъикъайилан чайдан машнакантина гъитIибхнийи, амма узу ккагъуз гъитрадайза. Гъамус йиз сабну хилиъ ШагъбутIрин накъ алабхъну имбу цIийи ккурттдин гъултугъ, хъа тмунубдиль гъадму уччувуб ккурттдин хяв аблънийиз. Гъаму арайиъ, юкъяр бисурайидарилан илтIикIурайи судийрси, учлан илтIишну «гъюттар» апIурайи баярин сесер яваш гъаши, хъасин вари сабси альхъюз хъюгъю. Узура, ШагъбутIра фу-вуш саб дубхънайивалин гъавриъ гъахъича ва, женг дебккну, гургутум ул илбицуз хъюгъча. Фу лигурва, касиб Лидуч, кIул кIанакк ккабхъри, гъундуцкIулар апIурайирси, таблин машнакантина цIикIви асинди жиргъурайи. Думу бейнава, таблин гъи-рагъдихъан хъитIибкIнийи жилгъайиз удуудучIви, чайдан гъижибгъу машна-

кантина, думу бисуз умуд кади, гъажаргъур вуйиштIан.

Узу женгнаъ магълуб ясана гъалиб гъахъиваликан фикиркъян дарапIди, тепейин асккан кIулиъ ахмиш шулайи КъялчIву булагъдихъна гъахру жилгъайиъди дугъахъна гъажаргъза. Душвахъна, гъелбетда, узутIан Лидуч ухди хъуркънийи. Узу багахъна хъуркъруган, Лидуч чан ипни ликарик ва хиларик гъахъи зийнариз лигури, ишурайи. Думу гъаргъян абхъну жилик гъиву гъубжу жихирси пIеш духънайи. Дугъан хилиъ гажинра имдайи. Узу багъна духъну мициб гъялнаъ ахъу Лидучрин язухъ гъабхъизуз. Думу ккарцну, багахъ хъайи хурмавийрин ва партагъужийирин рукаригъ ругдин гажнихъ лицуз хъюгъза. Гажин адайи. Узуз сарун таблилан ич кIул'ина ургъурайи кялхъту гафар ва альхъбар ерхъури имдайзуз. КIул за дапIну лигурш, баяр душвахъ хъимдайи.

Узу, КъялчIву булагъдин кIурмиккна ис духъну, чайдан абцIрайза, хъа Лидуч, ликра лику апIури, гъарган шюшенегърийирин ва юрмагъарин гъибикиньайи ицциб ниъ тарабгъну шлу гъяриъ гажнихъ лицурайи.

– Магъа-а-а! Гъибихъунзуз! – сабпну шадди чIигъ гъапIу Лидучри, гъярин штуъ дахънайи юрмагъин кюлеригъян туттул кудубшнайи гажин гъядябгъюри.

– Ухди альбъин! АбцIурхъа! – гъапи-за дугъаз. Узу гажин бихъбинтIан Лидучрин кIаз рягъят хъувалиин шад гъахъиза.

КъялчIву булагъдин къилзи, убхъуру кIури тухъ даршлу штухъди учухъ хъайидар ацIину учу хуаз гъоруган, ич айирихъан гъубзу кюгъне синдиль айи хъачун афрапилен бугъ алдабхъурайи.

– Ма, Лидуч, учвузыра кьюб мани афар гъайихъ, – дупну, бабу синдиан урццури имбу афрап адагъу ва, суфрайигъян гъидиржну, Лидучрихъна туву.

Суфра хабахъ хъивну, Лидучри чин хулазди ликарикк жвар ккипу.

Йигъ хябяхъдихъна жабгъурайи. Хабар хъайизра кючийригъ гъяйи акв дубгуз хъюбгъю. Ич мягълайиъ, хябахъдин ипIруб дипIну, вари гъуншьир ва баяр-шубар кючейиз удучIвури аьдат айи. Ахъудари сабишвахъ уч духьну – ихтилатар, хъа баяр-шубари тамшир апIуйи. Муганайиз тIурари гъитIишра хулаъ кдидисру узуз гъаз-вуш хул’ан удучIвуз ккунди адайзуз.

Дада ва йиз чийр-чвийир хулаъ гъюрган, узу пичран гъвалхъантин дахънайза. Гъадаш гъулаъ адайи, думу лихуз душнайи. Гъадаш хулаъ айиш, дугъаз йиз кефи адруб дишла аьян шуйи. Дугъу чара-суз гъерхдийи: «ГъапIунвуз, Сувайнат ха-

num?» Му гафар гъадашдиси сарун шликIа кIурдайи. Фукъан узуз аьзаб кашра, гъадашдин сес кубкIган, иццурушнан ахъону пай наана-вуш дитIибхну дубгуйиз.

– Вагъ! Я риш, гъапIунвуз? Мицир дарва аьхир? – гъапи хулаъ учIубуси бабу, хъасин йиз унтIак чан хил киву. – Ца алиси ву, гъарах гъеле, Къисханум, Шири бажийиз гъач йип!

Саб герендилан, бицIи гергми жандак улихъ гъипну, гъюран батайндарстар ликарра сабдихъ саб хътуркъри, гъулан ганабаб, мягълайнин жярягъ Шири бажи ич хуладзи урсу. Шири бажийин ширин сес кубкIган, ич халра манишну абцIну, артухъдира гъубзуйи.

— КlamkIар ву, жан халайнин Бабуч, — гъапи Шири бажийи ич бабаз, йиз улар гъяркъюбси. — Жара хулаъ ккауб лазим ву. Саб шубуд йигълан жандиз утIубччвиди, гъадмуган рягъят хъузхъюбъди.

Шири бажийи гъапиганси, узу дишла тмуну хулаъ ккаънийи, саб-кьюод йигълан думу хулаз йиз чи Къисханумра гъахнийи. Баб ара-арайик учухъна гъюйи, гъар раЖари дугъахъ учуз фу-вуш ицциб хъади шуйи. Амма гъяннivalari ич юкIв шад апIурадайи, хулаъ тIагъруди вуйи. Кючейиан тамшири апIурайи ич таярин сесер ерхърган, юкIв утIубччвну дуарихъна гъебгүйи. Узуз думу сесеригъян гъарсарин сес аьгъю шуйзуз. Гъятта шлин ушвниан фициб гаф утIубччуруушра. Амма дурапаригъ Лидучрин сес ебхъурадайи. Узук гъалаб кабхънийзук. Дадайхъан дугъан гъякънаан гъерхнийза. ВуйиштIан, думура klamkIар утIурччвну иццури дахънайи.

Саб вазлилан, узуна чи кючейиз удучIвийча. Учу гъеле чIар элебшури имбу псинчIин чIяртIарси назукди имийча. Кючейиъ фужкIа адайи.

— Гъач, Лидучрихъна гъягъюрхъа, — теклиф гъапIза чуччуз.

— Гъач, — рази гъахъи думу.

Учу ич тлихъа бистнианзина айи жикъи рякъюъди Лидучгъярин хулар айи мягълайизди удучIвча ва саб герен-дилан дуарин хуларихъна хъуркъчу. Лидуч, кIул хлинццаригъ гъюбччвну, тIягъюн кубчIву ва гуж-балайиинди ккадабхъу, ипни дубхънайи пеълин чиркквси, чин гъяятдиъ айи гакIвлар уркру гурд'ин дуснайи. Учу гъяркътан, думу шад гъахънийи, гъятта чав дуснайи гъурдлан чкиди гъудужвну, ич улихъна утIурччнийи.

— Учву хътар...и гъаци тIагъ...ди вуй...ки, — гъапи Лидучри назук сесни-инди, гъацIар гафарин паяр ушвнiz уч дубхънайи шюршлихъди хътIюркъюри.

Хъасин учу шубридра гъирчру kIикIлар апIуз Эспет эмейин хуларин улихъна рякъюъ учIвча. Вари баяр-шубар тамшири апIуз гъадина уч шуйи, фицики бицIидари ахю сесер апIрган, кIули сес гъададбъгу къабидари дуарар чин багарихъан утIурккуйи, хъа Эспет эмейин хуларихъантини чIуруди дипнайи иишв вуйи. Эспет эмейиз бицIидар къадарсуз ккундийи, мидланра савайи, думу вари бицIидарин гъавриъ айирра вуйи: ужударинра, чIурударинра. Дугъу баяр-шубарин тамшириз чан гъяятдиан тамаша апIуйи, бязи вахтари шликIа чIичIих гъапIиш, ясана тамшириъ жинжалвал гъипиш, ярхлаан вушра, гъякъ-гъисаб апIрушвягъ гъючIвийи, тамшириъра гъякълуди гъалиб духъну ккуниваликан кIуйи.

...Лидучрихъди гъирчру kIикIлар апIуб рягъят вушра, маракълу дайи, гъаз гъапиш дугъу фунуб-вушра ляхин гъаци гъевес ктарди апIуйи. Магъа гъаму гъирчру kIикIлариъра дугъаз рягъяди кучIал апIуз шуйи: мисалназ, хилин машналан вари kIикIлар ахъиган, яв тамши ккубтIну, нубат тмунирихъна гъябгъюйи. Хъа Лидучриз йиз хилин машниин саб kIикIалкъан гъудрубзишра, нубатнагъян чав гъядяхъишра, саб вуйи. Гъаддиз, гъирчру kIикIлар апIбакан неззет ктабгъуз дархъи учу хулариз гъягъ-банди гъахъича.

— Гъачай, Эспет эмейин хуларихъантини гъягъюрхъа, — теклиф гъапIза.

— Хъа Халикъ дайи? — жакъвлиндар-стар улар ктIигъу Лидучри.

— Узуз сарун дугъхъан гучIури имдарзуз, — жаваб тувза Лидучриз ва, улихъ гъучIвну, Ужикъ мягълайизди илдицза. Фици вушра, кIвак гъалаб кайиз.

Бахтнаанси, я Халикъ дайи, ясана Шевле бябях урнарихъ хъдайи. Вушра дуарин хуларихъантини чикичикиди гъудучIвуз гъяракат апIурайча. Гъелбетда, мушвхъан гъудучIврган, дуарин хулариз къаршуди айи Эспет

эмейин хулар ва ич ккуни хатрутин гъарайи икир уларикк ккадрахъуз мумкин дайи. Фагьми амур апIайиз кклилигди, ич лигуб Эспет эмейин икриин дийигбънийи. Ва тяжублу гъахьича!!! Ич багъри хатрутин гъар гъаятдин саб гъирағъдить дипнайи, хъадуму алди гъабхъи йишв'ин цIийи хулариз устийири шибритIар адатIурайи. Эспет эмера фу-вуш дудубгнайирси, арабир шибритIар адатIурайи устийирин гафаригъ гъючIви, мина-тина лицурайи. Арчлихъ мюгътал духъну дийигънайи учу гъяркъган, дугъу чан маш тинади гъадабгъу.

Уларихъна дишла нивгъар уч гъахьнийиз. Дураг гъагъидар вуйи. Узу нив-

гъар жин апIуз чалишмиш шуладайза. Лидуч ва йиз чи, хатрутин гъар'ин илтIишнайи гъулан жавкъвариз лигури, чалкъана дарпи迪 арчлихъ дийигънайи. Узу му хатрутин гъари чахъди вари гъубхувалин гъавриъ гъахьиза: кюгъне Ужихъ гъулан тарихра, йиз абиир-бабарин бицIивахт гъубшу гъулан кючирра ва кIаз тясир апIури, хъа гафариинди ачмиш апIуз даршлу фу-вуш кыматлубра...

Хъа гъулан жакъвари шадди, учу гъавриъ адражъру чпин чалниинди вичIричIар апIури, саб кюлилан тмууну кюлиина ергури, хатрутин гъар'ин илимбу ахиримжи бегъер убдурайи.

Шамил Квазиев

КурцИл ИСРАФИЛ

— Инсанза! Вуза инсан! —
Ебгуз хъюбгъю Исафил...
— Ишри, я хал авадан,
Инсанва, дарва курцИл!

Амма кIурза кIваантIан,
Хайиз сасдарсир инсан,
Ху хъуб ву гизаф заан!
Магъя увуз саб мисал:

Сар бай а баша ккадру,
Гъацир надинж, инсафсуз,
Валлагъ дугъкан аърз кадру
Гъайванат бихъдар увуз.

Уълин къацI дипну, цалихъ
Узу гъибисний дугъу
Ва къути хъибтIну рижвнихъ,
Аку йигъ гъапIзуз агъу...

Гъебгнийза, хайиз гъаллаш,
АпIури аымпар, цIузар...
Бай хайиз гъацир угъраш,
Ужу ву битI хъуб гюрза.

...Русвагъ гъабхыи Исафил,
КурцИлихъан гъудубчIвну гъубш.
Дидин рижвнихъ хъайи цIил
Аъгъю дубхъну, гъапIруб вуш...

УдубчIвну гъубшу гъул'ан,
Саб уж'вал амдруган чаз,
Ва, шули ади лавлан,
Алдабхъу мучIу ярквраз.

Дабхъну саб мяхъюн гъарикк,
Хъюбгъний курцИл рабгуз,

Хъасин, кIул кивну къаблик,
Явашди гъубшу нивкIуз.

Ва гъадмуган хъиву миkI,
Гъюдлиб, маниб, айжайиб...
Ва гъабхънийи курцIлин нивкIуз
Гъадмуган ицциб, гъюдлиб.

НивкIуъди гъябкъю дидиз...
Чиви гъабхыи зурба гъар,
Заансина гъапIну ис
Чан хилар — ярхи цирклар,

Хъа за дапIну хабахъна
Му айкуз — бахтсуз курцИл,
Гъапи диди ибахъна:
— Дердер мапIан, дуст бицIи.

Дердер гъапIну кIури пис,
Яв хилиз фукIа гъюрдар,
Кжебехъну, кIул дапIну ис,
АпIин яв, курцIлин мадар,

Белки, вуйиган чIуур,
ГъабхънийкIан увкан курцИл?

Белки, гъахьнийиш ужур,
Хъана шуйклан Исафил?»

Хъасин гъари яваши
Жилиин дубхыну, дирбашди
Гъулаз гъубшу Исафил.

***

ИпIруб абгури, гвачIин
Гъилибцурайган гъюлгъян,
Гъарай-фигъан саб жакъвлин
Ебхьуру курцIлиз гъаргъян.

Либурууш, чвуккан цалик
Чирквар адагъуз жакъвлин
КучIвра, гъвандихъ диври лик
Чахъди шлу чан дуст Эмин.

Жакъвли апIуи Чигъар,
Альдаршра сариз чан Чал:
— ЙикIури айиз чирквар,
Ккадабхъури айиз хал!

Кьюб жакъв, гъеебхъган гъарай,
ИлтIикIний балин кIуллан...
Амма «игит» вуйи бай —
ГучIдай дугъяз жакъвлихъан.

Сабпну, аымпар апIури,
Алабхъу курцIил бал'ин,
Хъюбгъю, къацIар апIури,
Кюлериз зигуз шалврин.

Эмин кадахъу цалкан,
Дахъу, алдабхъну шалвар,
ЖакIвар илтIикIу дугълан,
АпIури шад чIявчIявар.

Чигъ апIури: — Вай-да-дай! —
Ишуз хъюгънийи Эмин...
ХъутIурккну му надинж бай,
КурцIли мукъ гъюбхю жакIвлин.

— Маншаллагь увуз, курцIил! —
Гъапнийи цалгъян кьюлу, —
Вува ЭминтIан бицIиб,
Хъа думутIан аькьюллу.

...Йигъар гъярай, жаргъури,
Дигиш шулайи курцIил,
Вардиз уж'вал апIури,
Дарпиidi аьхюр-бицIир.

Дидин тярифнан адар
АпIуи варди сабси,
КIуи: — Мициб ху адар —
Фикирлуб ву инсанси.

Швургъан икIрацI гатдихъан
Пеълин чирквар тадагъну,
Гъи гъазниъ айи шит'ан
Гъяштийин чиркв адабгъну.

БицIир рякъюъ алдакиш,
КанчI дубисну гъирккуру,
Гъудубгу шейъ гъибихъиши,
Дидин эйси аргуру.

Гъархну йигъар-йишвар пис,
КурцIил ккуниси вуй чаз...
Сад йигъан гъяркъю дииз
Ишури айи Гюлназ:

— Узу гъапIунва ялгъуз,
Наан ава, ккуни ччил?
Яв бабра дубхъна аյжуз,
Наан абгуча яв шил?

МучIу шули а магъа,
Алабхъиши саб жанавар,
ИпIурву, йиз дуст багъа! —
КIури, апIурай ишлар.

Дишлади дирбаш курцIил
Ниъ дизигну икриан,
Гъажабгъу, абгури шил
Лижгъян дуфнадру ччилан.

Гизаф гъилибцу курцIил
Ярквар, хутIлар-хярариъ...
Аьхирки гъибихъу ччил
Саб лик абхъну тIавариъ,

Диву шли-вш, гъюр бисуз...
УчIру сппарихъди курцIли
ГъудубтIу ижми мурсул,
Азад гъабхъи ччилан лик.

— Гъабч! — гъапи диди ччилаз...
Ччил, разиди ебгури,
КурцIлихъди гъубшу хулаз,
Сабну ликра либкури.

Гъулан багахъ дурагиз
Алахъу сар къаби кас...
Гъаму вахтна завариз
УдубчIвнайи цIийи ваз.

Къабириин йифсиб мужри
Жилиина эбхнайи,
Гъясара аий хилиъ,
Гъар жюре нур турайи.

Дугъу, за дапIну гъяса,
Гъапнийи курцIлиз: — Гъайиф,
Валлагъ уву гъи инсан
Хъуз дубхъну ава лайикъ.

Къабири гъамци пубси,
Гъясайиъ кабхънийи акв...
Диф гъафи лизи тупси
Ва кабсу курцIлин рижвнак.

Илбицури рижвналан,
ИлтIибкIуз хъюбгъю курцIил
Ва кIул'ина ликрилан
Гъахъи дидкан Исрafil.

БицИ ПАЧЧАГЬ

(Давам. Эвел гүушу номерариң).

XXIII

– Ужуб йигъ ибши, – гъапи БицИ паччагьди.

– Ужуб йигъ ибши, – жаваб тувру алверчий.

Дугъу, дахаргнайвал ккабгъру, цИйиди удучIвнайи дармнар масу туврайи. Дициб дарман хътIюбкюрова – саб гъяфтайы шид ухузра ккун шулдар.

– Уву дураг масу гъаз туврава? – гъерхру БицИ паччагьди.

– Дурари вахт харж апIудар, – жаваб тувру алверчий. – Пишекранин гъисабариинд саб гъяфтайы хъуцIурна шубуб дақыкъа къяняльт апIуз шулу.

– Хъа хъуцIурна шубуб дақыкъайы шыпIуз шулу?

– Увуз ккуниб.

«Узуз хъуцIурна шубуб дақыкъа азад вахт айиш, – фикир апIуру БицИ паччагьди, – узу гъаци рягъятди штун кIулиина гъягъюйза...».

XXIV

Йиз самолет абхъхъянтина саб гъяфтақъан дубхънайи, ва дармнар масу туврайи алверчийихъ хъпехъурайири, штун аххиримжи хумпIра гъухнийза.

– Гъан, – гъапиза БицИ паччагьдиз, – уву гъевес кади варибикан ктибтурава, амма, узу сабан самолет рас дапIнадарза, ииз саб цАдалкъан шидра имдарииз, ва

узура баҳтлур шуйза, эгер рягъятди штун кIулиина гъушнийиш.

– Узу таниш гъахы Сул...

– Йиз гирами, гъамусяльтна узуз Сул рябкюрайин!

– Гъаз?

– Гъаз гъапиш, штухъ дахаргнайиган иикIуб мумкин ву...

Мидиъ фу айлакъа аш, думу гъаври гъахъундайи. Дугъу гъапи:

– ИикIурушра, увуз фила-вш дустади гъабхывал, ужу гъабхъну. Узу гизаф шад вуза, Сулахъди гъабхъи дуствалин...

«Фукъан ахю хатIа ашра, думу гъаври адайи. Думу сабанра я гаш, я штухъ харгувал, гъябкюр дайи. Дугъаз ригъдин нур чIаян вуйи...».

Узу гъаму гафар ерхьруси гъапундайза, амма БицИи паччагъди, узухъинди дилигну, явашдиси кIуру:

– Узузра шид ухуз ккундузуз... Гъягъюрхъа штун гъуйи абгуз...

Эргнайири хилар гъатIарцца: фумяна а, аххир адру гъумлугъ чюлиъ гъуйир аргбакан? Гъаци вушра учу рякъючIвча.

Хайлин гагъди ккебехъну гъушча. Аххирки, мучIу шулу ва завуъ хядар кархъуз хъюгъру. Штухъ дахаргнайирик мяхъв кубчIвзук, гъаддиз, дураг нивкIкан рякъюрайидарси айзуз. Узуз БицИи паччагъдин гафар кIваин шулайзуз ва узу гъерхза:

– Гъаци вуйиган, увузыра штухъ харгуб аыгъязумки?

Дугъу жаваб тувдар. Дугъу гъамци кIуру:

– Шид кIазра ккуниб ву...

Гъавриъ ахъундайзу, амма ккебехъза. Дугъ`ан итIирхну даккниб аыгъяйзуз.

Думу эргнайи. Гъумриина ис шулу. Узу гъвалахъ деъза. Ккебехъунча. Хъасин дугъу кIуру:

– Хядар гизаф уччудар ву, гъаз гъапиш, рябкъюри адаршра, душваъ наанвш кюю а...

– Ав, икибаштIан, – гъапиза, вазли акв туврайи лепесиб гъумраз лигури.

– Чюлра уччуб ву... – давам апIуру БицИи паччагъди.

Дюз вуйи. Узуз гъарган гъумрал чюлиъ къабулди вуйзуз. ФукIа рябкъюдар. ФукIа ебхъудар. Вушра сикинвалиъ нур атIабгнайибси...

– Гъумрал чюл фит`инди ужу вуш аыгъянуз? – гъерхру дугъу. – Наан-вуш дидиъ штун кIулар жин духъна...

Узу русвагъ гъахънийзу. Узу, сабпну гъаз гъумралан нур гъяряхюруш, гъаври гъахъизу. Фила-вуш узу бицИи бай вуйиган, узу лап эвелдин хулариль дуланмиш шулайза – ва ктибури шуйи, душваъ хазна гъитIибкIана, кIури. Дюзди гъапиш, сарира думу ахтармиш гъапIундайи, ва сарра дидихъ гъилицнора дайи. Амма,

дид`ан вари хал сюгьюр капIубси аий: диди чан кIваъ жини сир гъитIибкIнайи...

– Ав, – гъапиза. – Хал, хядар ва гъумрал чюл вушра – варитIан успагъивал улар ктрукIубдиъ шулу.

– Узу шад вуза, уву йиз дуст Сулахъди рази вуйивалиин, – БицИи паччагъдин сес шулу.

Хъасин, думу нивкIуз гъушган, узу думу йиз хилариин илитну, рякъюди гъушза. Узу гъялакди айзу. Узуз назук умарат гъабхурайбси айзуз. Узуз гъийигъурира айзуз: ихъ Жил`ин митIлан назукурра алдаршул, кIури. Вазлин аквнакк дугъян рангар ккадатIнайи унтIаз, ульчIюкънайи писписариз, гъизилиндарстар бурма, микIру риштурайи кушариз, ва узу узукна кIурайза: вари гъаму зин али гар ву. ВаритIан асабуб – уларикк ккадрабхъруб ву...

Дугъян ара гъяйи кIавантIар инчIраъ гъилиркъуру, ва узу кIваан гъапиза: гъаму даахнайи БицIи паччагъдиль варитIан тясир апIруб, дугъян кюкдиз айи мердвал ву; думу даахнашра, шамран ялавси, дугъянь атIабгнайи гъизилгюлин юруш ву... ва узу гъаври гъахъизу: думу имбусан назукур ву, гъийигъурайигантIан. Шамар дюрхну ккунду: микIран кулки дураг ктIуршувб мумкин ву... Гъамци гъягъюрайза... ва сегъриндиккна гъийдихъна хъуркънийзу.

XXV

– Инсанар, зарбди хъаъру поезддариъ эъру, чпи фу абгураш дурагиз чпиз аygъдар, – гъапи БицIи паччагъди. – Гъамци, сикинвал адрудар, гагь сабуну ва гагь тмуну терефариизди, жаргъуру...

Хъасин давам апIуру:

– Вари нягъякъди...

Учу гъафи гъуйи Сахарайин имбуну гъуйирстар дайи. Аьдат вуйиганси, мушван гъуйи – гъумраъ дапIнайи ичI вуйи. Мушваъ гъулра наанкIа хътайи ва нивкI ву кIури, хиялра гъапIза.

– Аьжайиб ляхин ву, – гъапиза БицIи паччагъдиз, – мушваъ вари гъязурди а: юрккагъра, бедрака, тIуринра...

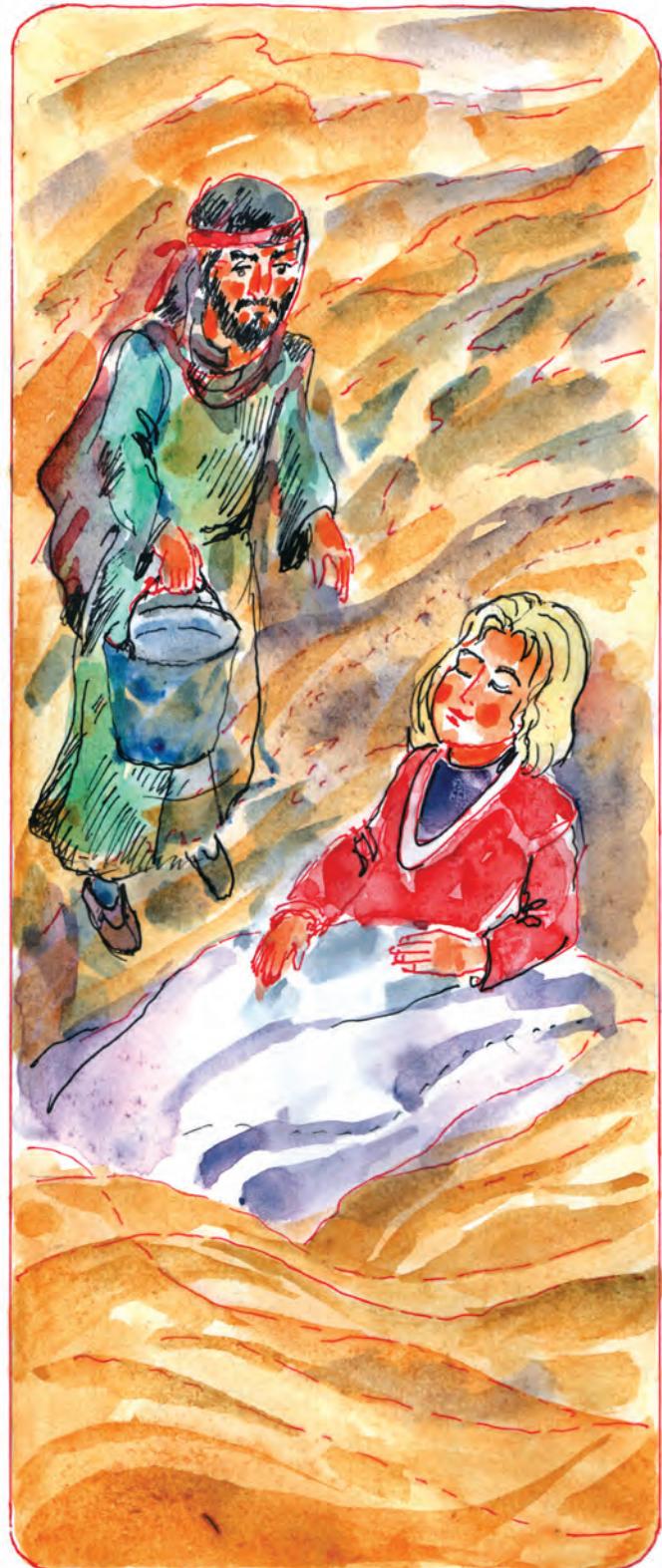
Думу аylхъюру, ва тIурник кучну, илбижнайи юрккгъилан думу алдабчуру. МикI адрушваъ хайлин вахтна мюрхъйивнайи ва хуларин гъваин али рукъруси, юрккгъи чIякъякъяр апIуру.

– Гъеебхъинвуз? – гъерху БицIи паччагъди. – Ухъу гъуйи уягъ гъапIунхъя, диди мяълийир апIуз...

Думу эргуршул кIури, гучI кайзуз.

– Шид узу адабгъурза, – гъапиза. – Ув`ан удукъидар.

Явашдиси шту абцIнайи бедра адабгъну, ихтиятди гъуйдин гъвандин гъирагъдии дивза. Ибарихъ юрккгъин чIякъякъин нугъят хъмийиз, бедрайиъ

шидра гукІниди имийи, ва дидиъ ригъдин нураги тамашайир апІурайи.

– Гъаму штуз хумпI апIуз ккуундузуз, – гъапи БицIи паччагъди. – Узухъди ухуз гъит...

Узуз дугъу фу абгурайиш, аygю гъабхьнийизуз!

Узу дугъан кІантIарихъна бедра за гъапІза. Дугъу, улар уылчлюкъну, ухурайи. Му варитIан гъайран шлубсиб шикил вуйи. Му шидра аьдати шид дайи. Думу, хядариккди гъушу ярхи рякъю, юркгъин сесну, йиз хиларин къувватну арайиз гъабхиб вуйи. Думу кІаз пешкешсиб вуйи. Узу бицIиди вуйиган, цИийи уымраиз вуйи пешкешари гъамци аквар тувыйи: елкайин али шамариси, нур тувыйи, гъацIишварин машкврин мукъмин алатдиси мяълийир апIуи, кІаз хуш инчIарси вуйи.

– Яв планетайин, – гъапи БицIи паччагъди, – инсанари саб багъдиъ хъуд агъзур гъизилгюл урзуру... ва чпи абгурайиб бихъудар...

– Бихъудар, – рази гъахъиза.

– Хъа дураги абгурайиб, айина адру саб гъизилгюлиъ ва штун саб хумпIраъ бихъуб мумкин ву...

– Ав, икибашIан, – рази гъашиза.

Ва БицIи паччагъди кIуру:

– Улар бюркьюдар ву. КІваан дабгну ккуунду.

Узу шид гъухза. Рягъятди ил хътабгъуз шуйи. Сегъриндиккна гъум, йиччви, гъизилинуб шуйи. Гъамдианра узу баҳтавар вуйза. Узу гъаз пашман шулухъя?

– Узу гаф дюбхну ккуунду, – гъюдлидиси гъапи БицIи паччагъди, хъанара йиз гъвалахъ деъри.

– Фициб гаф?

– КІваин илминав, узу йиз ччилаz мучIимучIиин иливруб тувурза, кIури... Узу гъадму кюкдин жавабдар вуза.

Узу жибиан йиз шиклар адагъза. БицIи паччагъ дураги дилигну, аylхъюру:

– Яв баобабар келемдиз ухшар вуяв...

Хъа узу йиз баобабииндиги дамагъ апIурайза!

– Хъа яв сулан ибар... кIарчарстар ву! Гъадмукъан ярхидарра!

Думу хъанара аylхъюру.

– Узу дюз дарва, бицIи дуст. Узу сабанра зигрур дайза, гъамус –заъландина айтIанди зурба битIартIан...

– Баладарда, – дугъу узу ккаарцуру. – БицIидар гъацира гъавриъ ахъди.

Ва узу ччилан мучIимучIиин иливруб гъизигза. Узу шикил БицIи паччагъдихъна тувза, ва йиз юкIв гъючIюбкъдиз.

– Узу фу-вуш апIуз ккеънава, амма узукна кIурадарва...

Дугъу жаваб тувундайи.

– Аygюй ийбхъ, – гъапи дугъу, – закур йис шулу, узу ичв Дюн`яйиз адахъну...

Ва ккебехъуру. Хъасин кIуру:

– Узу гъаму йишван лап багахъна ахъунзу...

Ва уьру шулу.

Аллагъдиз аygюй ибшри, гъаз-вуш кІаз хъанара гъагъи гъабхъуйиз. Фицивушра гъерхза:

– Дици-вуш, саб гъяфта улихъна, гъадму гвачIининган, ухъу таниш гъахъи йигъян, инсанар дуланмиш шлу йишварихъан, агъзрар`инди манзил ярхлаъди, уву, гъаддиз, сарди лицурайна? Узу, уву ахъу йишвахъна къяляхъ гъягъюрана?

БицIи паччагъ айибIан уьру шулу.

Ва узу шакнахъди гъапиза:

– Белки, сад йис шулайган вушул?

Думу хъанара уьру шулу. Дугъу йиз саб суалназра жаваб тувундайи, хъа уьру шлуган, «ав» кIурайибдик мисал дарин?

– Узук гъалаб кабхъразу... – ккебгъза.

Амма дугъу гъапи:

– Вахт вувуз ляхнихъ хъюгъру. Гъарахъ яв машиндихъна. Узу увуз гъамшвахъ ккилигурза. Закур хябяхъган гъач...

Узу сикинди адайза. Узуз Сул кІваин гъабхъизуз. Жувв вердиш апIуз гъитган, хъасин ишубра хътIубкъуру.

(Давам гъюру номериъ)

Француз чалнаан урус чалназ
илтIибкIур Нора Галь,
табасаран чалназ илтIибкIур
Гюлбика Умарова ву

БицИдарин йигъ

Соколёнок

Пази

3/2024

май – июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Агентство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер
серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1990 г.

Руководитель – главный редактор
М.М. Ахмедов

Редколлегия:

А. Исаилов (зам. гл.редактора)
Ф. Султанова (редактор выпуска)
Д. Меджидова
Г. Омарова
Ш. Шахмарданов
С. Кюребегова
А. Абдурахманов
Э. Ашурбекова

Технический редактор Т. Лузина
Художник номера М. Муталлибов
На фото обложки – село Гилиб в Чародинском районе РД, автор – Тамара Абдурахманова

Формат 60x84 1/8. Бумага офсетная.
Уч.-изд. л. 3,21. Усл. печ. л. 3,26.
Физ. печ. л. 3,50.
Подписано в печать 03.06.2024 г.
Выход в свет 15.06.2024 г.
Тираж 489 экз. Заказ № 413.

Типография:

ООО «Агентство «Кавказинтерпресс»».

Адрес типографии:

355002, Ставропольский край, г. Ставрополь,
ул. Лермонтова 191Б.

Редакция и изатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики Дагестан
«Редакция республиканских литературных
журналов «Соколёнок»
и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и изателя:
367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, д.55.

Электронный адрес редакции:
litdag@mail.ru

Табасаранский язык.

Индекс: на год – ПС798–0,
на полугодие – ПМ993–0.

Цена свободная